

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سازمان پژوهش‌های فقهی

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بایدی از خداوند جهان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و سواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه و استلزامی فرهنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اصحاب هیأت علمی و معتمدان دانشگاه آزلو اسلامی مشهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی بد نظر قرار داده و از آن تعهد می کنیم:

- ۱- اصل برانست: التزام به برانست چینی از حرکت زنده غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شایسته های غیر علمی می آنگینند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تمهید به اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و مسامحت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تمهید به رواج دانش و اکتشاف نتایج تحقیقات و انتقال آن به دیگران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تمهید به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات در رعایت جانب تعهد خود داری از حرکت حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تمهید به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد سازمان، دانشجو و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت چینی: تلاش در راستای پی چینی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تمهید به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه دیگران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تمهید به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن به پیشبرد توسعه کشور و کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: جمعیت شناسی

عنوان:

بررسی عوامل موثر بر گرایش زوجین به طلاق و علل آن

در شهر تهران، سال ۱۳۹۱

استاد راهنما:

دکتر رضا معینی

استاد مشاور:

دکتر محمود مشفق

پژوهشگر:

کوهسار قادری نیا

تابستان ۱۳۹۲

تقدیم بہ

ہمسرم بہ صمیمیت باران

دخترم بہ زلالی چشمہ

شکر و قدردانی

بنام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه برگزید

حمد و سپاس خدای را عزوجل که به انسان استعداد و خلقت آموخت تا حقایق جهان، هستی را کاش و کشف نماید و از این حقایق در جهت حل مشکلات جامعه بهره گیرد.

ضروری است که مراتب سپاس و قدردانی خود را نسبت به همه عزیزان و بزرگوارانی که در تکمیل این پیمان نامه مرایاری داده اند ابراز نمایم. بدین وسیله از زحمات اساتید محترم راهنما و مشاور، جناب آقای دکتر رضا معینی و جناب آقای دکتر محمود مشفق، شکر و قدردانی می نمایم. این عزیزان نه تنها مراد مسیر پیمان نامه راهنمایی و هدایت نمودند، بلکه به عنوان الگویی برای اینجانب در تفکر علمی و رفتار حرفه ای قرار گرفتند. همچنین از تمامی عزیزانی که اینجانب را در تکمیل پرسشنامه یاری نموده اند، کمال شکر را دارم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب کوهسار قادری نیا دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نا پیوسته به شماره دانشجویی ۸۹۰۸۶۴۲۴۵۰۰ در رشته جمعیت شناسی که در تاریخ ۹۲/۴/۵ از پایان نامه خود تحت عنوان: بررسی عوامل موثر بر گرایش زوجین به طلاق و علل آن در شهر تهران در سال ۱۳۹۱ با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و.....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و.... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ : ۹۲/۴/۵

دانشجوی کارشناسی ارشد کوهسار قادری نیا از پایان نامه خود دفاع نموده و
با نمره ۱۸ به حروف هجده و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

فصل اول: کلیات

۲-۱-۱	مقدمه	۲
۲-۱-۲	بیان مساله	۷
۲-۱-۳	اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق	۱۰
۲-۱-۴	هدفهای تحقیق:	۱۳
۲-۱-۴-۱	هدف کلی	۱۳
۲-۱-۴-۲	اهداف جزئی	۱۳

فصل دوم: چارچوب تجربی و نظری

۲-۲-۱	مقدمه	۱۵
۲-۲-۲	چارچوب تجربی (مطالعات پیشین):	۱۵
۲-۲-۱	مطالعات داخلی	۱۵
۲-۲-۲	مطالعات خارجی	۲۳
۲-۳	مبانی نظری	۲۶
۲-۳-۱	مقدمه	۲۶
۲-۳-۲	نظریه بیولوژی:	۲۶
۲-۳-۳	رهیافت های تطبیقی خانواده:	۲۷
۲-۳-۴	کارکردگرایی:	۲۹
۲-۳-۵	عقلانیت:	۳۱
۲-۳-۶	نظریه های تضادگرا:	۳۳
۲-۳-۷	فمینیسم:	۳۴
۲-۳-۸	نظریه خشونت:	۳۶
۲-۳-۹	فردگرایی:	۳۸
۲-۳-۱۰	طلاق:	۴۰
۲-۴	چارچوب نظری	۴۶
۲-۵	فرضیه های تحقیق:	۴۶

۴۷	۲-۶ مدل تحقیق: .....
	فصل سوم: روش تحقیق
۴۹	۳-۱ مقدمه .....
۴۹	۳-۲ روش تحقیق: .....
۴۹	۳-۳ جامعه آماری، برآورد حجم نمونه و روش نمونه گیری: .....
۵۰	۳-۴ روش گردآوری اطلاعات و نحوه عملیاتی کردن مفاهیم .....
۵۱	۳-۴-۱ تعریف مفاهیم مربوط به علل طلاق: .....
۵۶	۳-۵ روایی و پایایی وسیله اندازه گیری: .....
۵۷	۳-۶ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات: .....
	فصل چهارم: یافته های تحقیق
۵۹	۴-۱ مقدمه .....
۶۰	۴-۲ بخش اول: توصیف جامعه آماری بر حسب ویژگی های جمعیتی و علل طلاق .....
۶۰	۴-۲-۱ تحصیلات مردان: .....
۶۱	۴-۲-۲ تحصیلات زنان: .....
۶۲	۴-۲-۳ تفاوت سنی مردان نسبت به زنان: .....
۶۳	۴-۲-۴ تعداد فرزندان: .....
۶۳	۴-۲-۵ وضعیت ازدواج فامیلی: .....
۶۴	۴-۲-۶ نوع همسرگزینی در میان افراد خواهان طلاق .....
۶۵	۴-۲-۷ رضایت از وضعیت مالی: .....
۶۵	۴-۲-۸ وضعیت درآمد: .....
۶۶	۴-۲-۹ اشتغال زنان: .....
۶۷	۴-۲-۱۰ مهاجرت طول عمر .....
۶۸	۴-۲-۱۱ علت های طلاق .....
۷۰	۴-۳ بخش دوم: نتایج تبیینی و آزمون فرضیات .....
۷۰	۴-۳-۱ فرضیه اول: بین تحصیلات مردان و گرایش به طلاق رابطه معناداری وجود دارد. ....
۷۱	۴-۳-۲ فرضیه دوم: بین تحصیلات زنان و گرایش به طلاق رابطه معناداری وجود دارد. ....
	۴-۳-۳ فرضیه سوم: بین همسانی یا ناهمسانی تحصیلات مردان نسبت به زنان و گرایش به طلاق رابطه معناداری وجود دارد. ....
۷۲	۴-۳-۴ فرضیه چهارم: بین شیوه همسرگزینی و گرایش به طلاق رابطه معناداری وجود دارد. ....
۷۴	۴-۳-۵ فرضیه پنجم: بین اشتغال زنان و گرایش به طلاق تفاوت وجود دارد. ....

- ۴-۳-۶ فرضیه ششم: با بالا رفتن تعداد فرزندان گرایش به طلاق کمتر می شود. ۷۵.....
- ۴-۳-۷ فرضیه هفتم: در بین زوجین خواهان طلاق علل طلاق بر حسب سن زنان متفاوت است. ۷۶.....
- ۴-۳-۸ فرضیه هشتم: در بین زوجین خواهان طلاق علل طلاق بر حسب سن مردان متفاوت است. ۷۶.....
- ۴-۳-۹ فرضیه نهم: در بین زوجین خواهان طلاق، علل طلاق بر حسب تفاوت سنی زوجین متفاوت است. ۷۶.....
- ۴-۳-۱۰ فرضیه دهم: در بین زوجین خواهان طلاق علل طلاق بر حسب درآمد متفاوت است. ۸۲.....
- ۴-۳-۱۱ فرضیه یازدهم: در بین زوجین خواهان طلاق علل طلاق بر حسب رضایت مالی متفاوت است. ۸۷.....
- ۴-۳-۱۲ فرضیه دوازدهم: در بین زوجین خواهان طلاق علل طلاق بر حسب مدت ازدواج متفاوت است. ۹۲.....
- ۴-۳-۱۳ فرضیه سیزدهم: تفاوت سطح تحصیلات بر گرایش به طلاق بین بومیان و مهاجرین موثر است. ۹۴.....
- فصل پنجم: خلاصه و نتیجه گیری

- ۵-۱ خلاصه و نتیجه گیری: ۹۷.....
- ۵-۱-۱ خلاصه ای از نتایج آزمون فرضیه های مربوط به گرایش به طلاق. ۹۷.....
- ۵-۱-۲ خلاصه ای از نتایج آزمون فرضیه های مربوط به علت های طلاق. ۹۹.....
- ۵-۲ بحث و جمع بندی: ۱۰۲.....
- ۵-۳ محدودیت ها و پیشنهادها. ۱۰۵.....
- ۵-۳-۱ محدودیت های تحقیق: ۱۰۵.....
- ۵-۳-۲ پیشنهادهای کاربردی: ۱۰۵.....
- ۵-۳-۳ پیشنهاد های پژوهشی: ۱۰۶.....
- منابع و مأخذ ۱۰۷.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۲	جدول ۱-۱: نسبت ازدواج به طلاق در سال های بین ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۰
۶۰	جدول شماره ۱-۴: تحصیلات مردان خواهان طلاق
۶۱	جدول شماره ۲-۴: تحصیلات زنان خواهان طلاق
۶۳	جدول شمار ۳-۴: تعداد فرزندان در افراد خواهان طلاق
۶۴	جدول شمار ۴-۴: توزیع وضعیت ازدواج در میان افراد خواهان طلاق
۶۴	جدول شمار ۵-۴: نوع همسرگزینی در میان افراد خواهان طلاق
۶۵	جدول شمار ۶-۴: رضایت وضعیت مالی در بین افراد خواهان طلاق
۶۶	جدول شمار ۷-۴: وضعیت درآمد در بین افراد خواهان طلاق
۶۶	جدول شمار ۸-۴: وضعیت اشتغال زنان در بین افراد خواهان طلاق
۶۷	جدول شمار ۹-۴: مهاجرت طول عمر زنان و مردان خواهان طلاق
۶۸	جدول شمار ۱۰-۴: علت های طلاق در کل افراد خواهان طلاق
۷۰	جدول شمار ۱۱-۴: رابطه تحصیلات مردان با طلاق
۷۰	جدول شمار ۱۲-۴: آزمون معناداری تحصیلات مردان و طلاق
۷۱	جدول شمار ۱۳-۴: رابطه تحصیلات زنان با طلاق
۷۱	جدول شمار ۱۴-۴: آزمون معناداری تحصیلات زنان و طلاق
۷۲	جدول شمار ۱۵-۴: رابطه تفاوت تحصیلات زوجین با طلاق
۷۲	جدول شمار ۱۶-۴: آزمون معناداری تفاوت تحصیلات زوجین و طلاق
۷۳	جدول شمار ۱۷-۴: رابطه همسرگزینی و طلاق
۷۳	جدول شمار ۱۸-۴: آزمون معناداری همسرگزینی و طلاق
۷۴	جدول شمار ۱۹-۴: رابطه اشتغال زنان و طلاق
۷۴	جدول شمار ۲۰-۴: آزمون معناداری اشتغال زنان و طلاق
۷۵	جدول شمار ۲۱-۴: رابطه تعداد فرزندان و طلاق
۷۵	جدول شمار ۲۲-۴: آزمون معناداری تعداد فرزندان و طلاق
	جدول شمار ۲۳-۴: میانگین سنی زنان، مردان و تفاوت سنی زوجین بر حسب علت مشکلات روحی و روانی
۷۷	
۷۷	جدول شمار ۲۴-۴: آزمون تفاوت میانگین های سنی بر حسب متغیر علت مشکلات روحی و روانی
۷۸	جدول شمار ۲۵-۴: میانگین سنی زنان، مردان و تفاوت سنی زوجین بر حسب علت دخالت اطرافیان

- جدول شمار ۴-۲۶: آزمون تفاوت میانگین های سنی بر حسب متغیر علت دخالت اطرافیان..... ۷۸
- جدول شمار ۴-۲۷: میانگین سنی زنان، مردان و تفاوت سنی زوجین بر حسب علت عدم تفاهم..... ۷۹
- جدول شمار ۴-۲۸: آزمون تفاوت میانگین های سنی بر حسب متغیر علت عدم تفاهم..... ۸۰
- جدول شمار ۴-۲۹: میانگین سنی زنان، مردان و تفاوت سنی زوجین بر حسب علت فشار اقتصادی..... ۸۰
- جدول شمار ۴-۳۰: آزمون تفاوت میانگین های سنی بر حسب متغیر علت فشار اقتصادی..... ۸۰
- جدول شمار ۴-۳۱: میانگین سنی زنان، مردان و تفاوت سنی زوجین بر حسب علت اعتیاد..... ۸۱
- جدول شمار ۴-۳۲: آزمون تفاوت میانگین های سنی بر حسب متغیر علت اعتیاد..... ۸۲
- جدول شمار ۴-۳۳: توزیع درآمد ماهیانه افراد بر حسب متغیر مشکلات روحی و روانی..... ۸۳
- جدول شمار ۴-۳۴: آزمون معناداری رابطه درآمد و مشکلات روحی و روانی..... ۸۳
- جدول شمار ۴-۳۵: توزیع درآمد ماهیانه افراد بر حسب متغیر دخالت اطرافیان..... ۸۴
- جدول شمار ۴-۳۶: آزمون معناداری رابطه درآمد و دخالت اطرافیان..... ۸۴
- جدول شمار ۴-۳۷: توزیع درآمد ماهیانه افراد بر حسب متغیر عدم تفاهم..... ۸۵
- جدول شمار ۴-۳۸: آزمون معناداری رابطه درآمد و عدم تفاهم..... ۸۵
- جدول شمار ۴-۳۹: توزیع درآمد ماهیانه افراد بر حسب متغیر فشار اقتصادی..... ۸۶
- جدول شمار ۴-۴۱: توزیع رضایت مالی افراد بر حسب متغیر مشکلات روحی و روانی..... ۸۸
- جدول شمار ۴-۴۲: آزمون معناداری رابطه رضایت مالی و مشکلات روحی و روانی..... ۸۸
- جدول شمار ۴-۴۳: توزیع رضایت مالی افراد بر حسب متغیر دخالت اطرافیان..... ۸۹
- جدول شمار ۴-۴۴: آزمون معناداری رابطه رضایت مالی و دخالت اطرافیان..... ۸۹
- جدول شمار ۴-۴۵: توزیع رضایت مالی افراد بر حسب متغیر عدم تفاهم..... ۹۰
- جدول شمار ۴-۴۶: آزمون معناداری رابطه رضایت مالی و عدم تفاهم..... ۹۰
- جدول شمار ۴-۴۷: توزیع رضایت مالی افراد بر حسب متغیر فشار اقتصادی..... ۹۱
- جدول شمار ۴-۴۸: آزمون معناداری رابطه رضایت مالی و فشار اقتصادی..... ۹۲
- جدول شمار ۴-۴۹: ضریب همبستگی میان علل مهم طلاق با مدت ازدواج زوجین..... ۹۳
- جدول شمار ۴-۵۰: توزیع تحصیلات مردان بر حسب مهاجرت مردان..... ۹۴
- جدول شمار ۴-۵۱: آزمون معناداری رابطه تحصیلات مردان با مهاجرت آن ها..... ۹۴
- جدول شمار ۴-۵۲: توزیع تحصیلات زنان بر حسب مهاجرت زنان..... ۹۵
- جدول شمار ۴-۵۳: آزمون معناداری رابطه تحصیلات زنان با مهاجرت آن ها..... ۹۵
- جدول شماره ۱-۵: نتایج آزمون فرضیه های مربوط به علل طلاق..... ۱۰۴

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۲.....	نمودار ۱-۱: نسبت طلاق به ازدواج در سال های بین ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰.....
۶۲.....	نمودار شماره ۱-۴: تفاوت سنی مردان نسبت به زنان.....
۶۹.....	نمودار شماره ۲-۴: علت های طلاق در زنان و مردان.....

چکیده:

طلاق به عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل از هم گسیختگی مهم‌ترین نهاد اجتماعی و اساس جامعه، یعنی خانواده، از اهمیت بسزایی برخوردار است. هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی عوامل موثر بر گرایش به طلاق و علل آن در سال ۱۳۹۱ با استفاده از داده‌های پیمایشی در همین سال بوده است که توسط محقق طراحی و اجرا شد. فرضیه‌های این تحقیق مبتنی بر یک چارچوب تلفیقی از نظریه‌های جامعه‌شناسی و نظریه‌های آسیب‌شناسی خانواده بود. جامعه آماری این تحقیق، تمامی زوجینی هستند که در آذر ماه سال ۱۳۹۱ به دادگاه خانواده شهر تهران درخواست طلاق داده‌اند یا در این مقطع طلاق گرفته‌اند. روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری سهمیه‌ای و نمونه آماری مورد مطالعه در این تحقیق ۲۰۴ نفر از زنان و مردانی است که در این مدت به دادگاه‌های خانواده جهت درخواست طلاق مراجعه نموده‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که در نمونه مورد بررسی مهم‌ترین علل طلاق در مردان به ترتیب مشکلات شخصیتی و ناهماهنگی‌های روحی، عدم تفاهم و بلوغ فکری و عاطفی و دخالت اطرافیان بیان شده است این در حالی است که زنان به ترتیب دخالت اطرافیان، مشکلات شخصیتی و ناهماهنگی‌های روحی و اعتیاد را به عنوان دلایل طلاق خود عنوان کرده‌اند. در نمونه مورد بررسی، زنان و مردان با سطح تحصیلات دیپلم تا لیسانس، با سطح تحصیلات همسان، شیوه همسرگزینی انتخاب شخصی، شاغل و بدون فرزند یا تعداد فرزند کمتر، گرایش بیشتری به طلاق داشتند. بخش دیگری از نتایج در این نمونه بیانگر آن است که رابطه سن زنان و سن مردان با اعتیاد، سطح درآمد با دخالت اطرافیان، عدم تفاهم و بلوغ فکری و عاطفی و فشار اقتصادی، رضایت مالی با مشکلات شخصیتی و ناهماهنگی‌های روحی و فشار اقتصادی و سرانجام مدت ازدواج با دخالت اطرافیان، عدم تفاهم و بلوغ فکری و عاطفی و اعتیاد معنادار است. نتایج نشان داد که در مطالعه‌ی طلاق و گرایش به آن توجه به ویژگی‌های زوجین و علت‌هایی که آن‌ها برای طلاق عنوان می‌کنند و تفاوت‌های این علت‌ها در زیرگروه‌های مختلف ضروری بنظر می‌رسد.

کلمات کلیدی: خانواده، طلاق، گرایش به طلاق، علت‌های طلاق، اختلاف سنی، درآمد.

فصل اول

کلیات

۱-۱ مقدمه

خانواده به عنوان کوچکترین واحد اجتماعی، پایه و اساس ساخت اجتماعی محسوب می شود «خانواده شالوده هر جامعه متمدن است» (مور، ۱۳۷۶: ۲۹). در واقع خانواده نهادی است که به اعضای خود آرامش و امنیت می دهد و طی قرن های متمادی به عنوان پایدارترین و موثرترین وسیله حفظ ویژگی های فرهنگی و عامل انتقال آن ها به نسل های بعدی بوده است. همچنین خانواده نخستین نهادی است که برای پاسخگویی به نیازهای فطری بشر، به ویژه نیاز به زندگی اجتماعی شکل گرفته است و نزدیک ترین و عمیق ترین تعامل بشر در بستر خانواده تحقق می یابد به گونه ای که هیچ یک از انسان ها، خود را بی نیاز از عضویت در این نهاد اولیه ندانسته و همواره تلاش کرده اند تا به طرق مختلف، برای تحکیم پایه های این مجموعه انسانی، راهکارهای مناسب و علمی ارائه کنند. از همین روست که تشکیل خانواده در همه ادیان به ویژه دین مقدس اسلام از اهمیت والایی برخوردار است و از آن به عنوان کانون آسایش و آرامش نام برده شده است. تقریباً همه متفکرین اجتماعی بر این باورند که جهت حفظ حیات اجتماعی لازم است که نهاد خانواده از سلامت، صلابت و قوام خاصی برخوردار باشد (ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶).

ویلیام گود در کتاب «خانواده و جامعه» می نویسد، نهاد خانواده تنها نظام اجتماعی است که رسماً در همه جوامع پذیرفته شده است و ادامه دارد (گود، ۱۳۵۲: ۴۲). فیلسوفان و محققان اجتماعی معتقدند که جامعه متشکل از خانواده هاست و مختصات جامعه مورد مطالعه از طریق روشن کردن روابط خانوادگی موجود در آن قابل توصیف است. بالاخره این اصل کلی مورد تایید قرار گرفته است که جامعه از طریق خانواده ها می تواند حس مشارکت را در افراد ایجاد کند (صدق پور، ۱۳۷۷: ۲۷). از طرف دیگر این موضوع که خانواده ها چگونه بوجود می آیند نیز مهم است. چرا که چگونگی به

وجود آمدن خانواده که به وسیله پیوند یک زوج شکل می گیرد می تواند در ثبات یا عدم ثبات خانواده نقش داشته باشد. ازدواج پیوندی روحانی و احساسی بین زن و مرد است که بدون شک مقوله عشق و عاطفه و دست یابی به آرامش از طریق آن، باعث تمایز این پیوند از دیگر قراردادهای اجتماعی شده است. اما در عین حال این احساس و تمایل گاهی شرایطی را ایجاد می کند که ممکن است این رابطه را تحت تاثیر قرار دهد و مانع دسترسی صحیح زن و مرد به شرایط و خصوصیات طرف مقابل شود. با توجه به اینکه خانواده و ثبات آن از اهمیت بالایی در جوامع برخوردار است، بی ثباتی و ازهم گسیختگی آن به عنوان کوچکترین و مهمترین نهاد تشکیل دهنده جامعه می تواند نقطه شروع بی نظمی و زلزله جامعه باشد (بهرامی، ۱۳۸۶).

در دهه های اخیر خانواده به خصوص خانواده ایرانی با چالش هایی روبرو شده است. از جمله این چالش ها، تغییر نقش و جایگاه زنان، کاهش میزان ازدواج، افزایش میزان طلاق، تغییر نگاه به نقش همسر، تغییر مرکزیت تصمیم گیری در خانواده و ... که به مجموعه ای از مسایل پیچیده انجامیده و سرمایه اجتماعی خانواده ها را تحت شعاع خود قرار داده است. تغییرات خانواده در جامعه ایران به دلیل نفوذ پیامدهای منفی مدرنیته، نگرانی هایی را برای کارشناسان در این حوزه به وجود آورده است. مهم ترین دلیل این وضعیت، تحولات و دگرگونی هایی است که مرور زمان در تمامی ابعاد و زوایای ساختی-کارکردی خانواده به خصوص در سرمایه اجتماعی خانواده ایرانی ایجاد گردیده است. بی تردید دامنه ی فروپاشی نهاد خانواده و مسله طلاق می تواند به گسترش آسیب های اجتماعی منجر شود.

تحولات اجتماعی دهه های گذشته در سطح جهانی، نظام های خانواده را با تغییرات، چالش ها و مسایل و نیاز های جدید و متنوعی روبرو کرده است و طی همین مدت خانواده به شکل فزاینده به علل و عوامل متعدد و پیچیده ای در معرض تهدید قرار گرفته است. وقتی کارکردهای خانواده از قبیل کارکردهای زیستی، اجتماعی، شناختی و عاطفی یکی پس از دیگری آسیب می بیند، اعضای آن به تدریج احساس رضایت مندی خود را از دست می دهند. کاهش تدریجی رضایت مندی اجتماعی خانواده ابتدا موجب گسستگی روانی و سپس گسستگی اجتماعی و در نهایت واقعه حقوقی می

گردد. گسستگی زوجین در خانواده بر اساس و پایه حقوقی طلاق نامیده می شود (آماتو، ۱۹۹۸). در این مطالعه نیز هر جا سخنی از طلاق به میان می آید تعبیر همین گسستگی حقوقی زوجین از یکدیگر می باشد.

در نیم قرن اخیر شاهد روند روبه رشد طلاق از یک سو و کاهش قبح جدایی دو همسر در بین افکار عمومی از سوی دیگر بوده ایم. در طی سال های اخیر کشورهای جهان در جهت آسان تر کردن روند طلاق اقدام کرده اند. به طوریکه در ابتدای اجرای قوانین سهل گیرانه نسبت به طلاق (این قوانین در دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی در کشورهای اروپایی اجرا شد) این پدیده به سرعت افزایش یافت. گیدنز^۱ (۱۳۷۶) معتقد است با صنعتی شدن و مهاجرت کشاورزان از مزارع به کارخانه ها و ترک خانه ها توسط مردان روستایی، خانواده به تدریج از شکل یک واحد تولید خارج گردید و به هم تنیدگی میان مفاهیم خانواده و کار به هم خورد. از جمله مهمترین پیامد این فرایند، تضعیف نظام پدرسالاری در خانواده های سنتی بود. با فروپاشی کار اقتصادی در خانواده ها، وابستگی اعضا از حیث مالی به یکدیگر کاهش یافت و در عوض وابستگی مالی به کارخانه داران بیشتر و بیشتر شد و به تبع آن قدرت پدر به حوزه شخصی تر هدایت شد. همچنین از سوی دیگر با جدایی از محل کار روابط شخصی در خانواده از روابط در محیط کار متمایز گردید و به رشد فردگرایی عاطفی و ظهور آرمان های عشق رمانتیک منجر شد که این مسله شالوده اصلی ازدواج ها را فراهم ساخت. با آغاز قرن بیستم، خانواده به عنوان قلمرو ارضای شخصی و بستر نزدیکی، صمیمیت های عاطفی، جنسی میان زن و مرد تعریف شد و تحت تاثیر صنعتی شدن و زندگی شهری به اشکال هسته ای سوق پیدا کرد.

از دیگر نکات مهم در بحث خانواده و تشکیل آن نقش همسری و نحوه انتخاب شریک زندگی در بین فرهنگ ها است. نقش همسری (زن یا شوهر بودن)، از جمله نقش هایی است که پس از ازدواج بر عهده افراد گذاشته می شود. مقدمه عمل اجتماعی ازدواج و تشکیل خانواده، انتخاب و گزینش همسر است که در فرهنگ های گوناگون با اشکال مختلف صورت می گیرد.

---

^۱ Giddens

مورد دیگری که می بایست در اینجا بدان اشاره شود بحث خانواده از منظر «جامعه شناسی مصرف» است. با رشد صنعت و حضور ملموس تکنولوژی در خانه مانند توسعه فناوری و اختراع لوازم خانگی، زن به عنوان یکی از ارکان جدی خانواده با محول کردن بسیاری از کارهای خانه که در دنیای سنت مجبور بود خود آن ها را با دست انجام دهد به وسایلی همچون جاروبرقی، ماشین های لباسشویی و ظرفشویی و... فراغ بال گسترده پیدا کرد و به زبان دیگر وقت آزاد بیشتری به دست آورد که حالا می توانست آن را صرف کارهای اجرایی در بیرون از خانه و از آن مهمتر صرف کارهای فکری کند. بی شک استفاده از صنعت لوازم خانگی و رشد مصرف تکنولوژی نقشی بسزا و تاثیر مهمی در ایجاد و تقویت جنبش های فکری و اجتماعی زنانه و برابری جویانه آن ها داشته است.

با استقلال تدریجی زنان از نظر اقتصادی و ورود آن ها به عرصه کار، ازدواج ها دیگر همچون گذشته بر اساس اتکای اقتصادی زنان به مردان شکل نمی گیرد و ازدواج بیشتر از هرچیز دیگر تلاشی است برای برقراری رابطه ای ارضا کننده و ثمر بخش در جهت پاسخگویی به میل عاطفی و جنسی. در این حال، ازدواج برحسب میزان ارضای شخصی ارزیابی و ارزش گذاری می شود و طلاق با نبود این حس (ارضای شخصی) صورت می گیرد. بعلاوه مدرنیزاسیون و نوسازی در حوزه سیاسی و دولت نیز این امکان آزادی خواهانه تری را برای طلاق فراهم ساخت و به دنبال آن آمار طلاق افزایش یافت (بزرگیان، ۱۳۸۷).

از طرف دیگر، برداشت مردم جوامع امروزی نسبت به دهه های گذشته نیز دگرگون شده است. نسبت به دهه های گذشته، طلاق برای مردم امروزی قابل قبول تر شده است. در گذشته زوج ها بیشتر در کنار هم می ماندند چرا که احساس می کردند ادامه زندگی زناشویان به مصلحت فرزندانشان است. اما امروزه این تشخیص وجود دارد که ادامه زندگی خانوادگی پر تنش می تواند برای کودک از طلاق والدین زیان بارتر باشد (کوئن، ۱۳۷۰، ۱۳۳).

بیان این نکته نیز حائز اهمیت است که سرعت وقوع طلاق در جوامع سنتی کندتر از جوامع مدرن است چرا که وجود نوعی نگاه حرمت آمیز به خانواده، حضور بزرگان و ریش سفیدان و مفهوم بدی که طلاق در جوامع سنتی دارد باعث می شود که این فرایند در آن ها به سختی روی دهد.

جامعه ایران جامعه ای است که بی شک در حال تجربه روندهای نوسازی است جنگ میان سنت و مدرنیته چندی است آغاز شده است این گسست (البته نه گسست کامل) از سنت و بازخوانی مدرن از جهان، دارای تبعاتی بی شمار است. تبعاتی آنومیک که در سطح خانواده می توان به آن اشاره کرد فرار دختران، روسپی گری و مهم تر از اینها جدایی زن و شوهر و طلاق و به تبع آن مشکلاتی است که برای خانواده های تک والدینی روی می دهد. در مجموع می توان گفت: همبستگی های مکانیکی که در خانواده ها از طریق یک نوع متافیزیک ناخودبسنده در جامعه سنتی ایران موجبات پاربرجای جبری و سرکوب گرایانه نظام خانواده را فراهم می ساخت با قدرت گرفتن مدرنیته و نوسازی ضعیف گشته است.

طلاق به معنای فروپاشی مهم ترین نهاد جامعه پذیری در جامعه انسانی است. نهاد خانواده در دنیای کنونی، به طور گسترده ای طلاق را تجربه می کند. البته این بدان معنا نیست که خانواده در گذشته با این پدیده مواجه نبوده است، ولیکن طلاق نیز مانند تمام پدیده های اجتماعی دیگر، تغییر ماهیت یافته است. امروزه طلاق اغلب گزینش اختیاری افراد است و به نظر می رسد نسبت به گذشته پدیده ای عادی و عملی بهنجار انگاشته می شود و به گونه ای روز افزون اقدامی برای رهایی از تنش خانوادگی تلقی می گردد. زمانی طلاق آخرین راه حل یک زندگی مشترک محسوب می شد و تا رسیدن به آن نقطه پایانی، تمامی راه ها برای تداوم زندگی زناشویی آزمون می شد. اما اکنون طلاق همچون ازدواج، امری طبیعی محسوب می شود و در اکثر جوامع روشی پذیرفته و نهادینه شده برای پایان ازدواج است و ازدواج دیگر مفهوم صرف کردن تمام زندگی با یک شخص خاص نیست. به اعتقاد جامعه شناسان تبدیل طلاق به مسئله اجتماعی، مستلزم تبدیل شدن از یک گرفتاری خصوصی و شخصی، به یک مسئله عام ساخت اجتماعی است و زمانی به عنوان مسئله اجتماعی مطرح می شود که از حد معینی خارج شده و فراوانی آن غیر متعارف گردد. بدین لحاظ امروزه طلاق دیگر یک مشکل فردی نیست، بلکه یک فرآیند چند مرحله ای است که نه تنها بر نحوه ی ارتباط افراد تاثیر می گذارد بلکه لطمات شدیدی نیز بر جامعه وارد می سازد، لطماتی که در نهایت کل پیکر جامعه را دستخوش تشنج و مشکلات جدی، عمیق و جبران ناپذیری می کند.